

MİLLETLERARASI MÜNASEBETLER TETKİKİ (*)

Konu - Metod - Görüş

Yazan : J. B. DUROSELLE

Çeviren : Bilâl N. ŞİMŞİR

Birçok sosyal bilimler uzmanının, birkaç yıldan beri milletlerarası münâsebetler tetkikine gittikçe artan bir ilgi göstermesi, dikkatimizi çekecek mahiyettedir. Temmuz 1950 tarihli dikkate değer bir makalesinde (1) Percy E. Corbett, üniversitelerde yerleşmiş disiplinler arasında milletlerarası münâsebetler tetkikine muhtar bir yer vermemek ve onu tarih veya iktisat bölümüne sokmak temayülünü protesto ediyordu. Bu bilim kollarına, devletler hukukunun okutulduğu hukuk bölümü de ilâve edilebilir. Yale Üniversitesi Milletlerarası Tetkikler Enstitüsü (Institut d'Etudes Internationales) müdür yardımcısı William T. R. Fox, İki Dünya Savaşı arasında milletlerarası münâsebetler konusundaki araştırmaların, dokümanların bilhassa bol olduğu başlıca dört alanda toplandığını pek açık bir şekilde göstermiştir. (2): devletler hukuku, milletlerarası teşkilât, ticarî ve malî münâsebetler ve diplomatik tarih alanları. «Bu münâsebetle psikologların, antropologların, sosyologların milletlerarası münâsebetler tetkikine büyük hizmetleri dokunabileceğine, fakat bu hizmetin mahiyetinin nadiren incelendiğine de imada bulunuluyordu.» Yazar, özelliği, süreli ve evrensel bir barış olan ideal bir dünya keşfedilmiye çalışıldığını, gerçek dünyadan ise ancak bu ideal dünyaya referans münâsebetiyle söz edildiğini de ilâve ediyor. Bu alanda birkaç yıldan beri süratli bir gelişme olduğu kaydediliyor. Fox'un makalesini tamamlamak için kaleme aldığı «The Present Course of International Relations Research» (3) adlı bir yazısında Frederick S. Dunn, «araştırmacıların dikkatlerini hükûmetlerin şekli yapılarının tasvirî analizinden, siyasî istiha-

*. Bu yazı, *Revue Française de Science Politique* dergisinin Ekim - Aralık 1952 sayısından (ss. 676 - 701), dilimize çevrilmiştir.

1. «Objectivity in the Study of International Relations», *World Affairs*, Temmuz 1950, ss. 257 - 263.

2. «Interwar International Relations Research: The American Experience», *World Politics*, Ekim 1949. s. 77.

3. Ibid., ss. 80 - 95.

lenin daha yakından gözlemine doğru yönelttiklerini» pek iyi bir şekilde gösteriyor. Yale, Harvard, Hoover, Library of Standford University, Washington Üniversitesi, Princeton Üniversitesi Advanced Study Enstitüsü, Brooking Institutions, Michigan Üniversitesi, (4) Chicago Üniversitesi ve daha birçok üniversite ve kurumun milletlerarası münâsebetler araştırmaları için heyetler meydana getirdiği Birleşik Amerika'da bu temayüller bilhassa göze çarpmaktadır. Bazan bir «Departement of Political Science» içinde, kendisini milletlerarası münâsebetler tetkikine vakfetmiş olan bir «Committee on International Relations» bulunur. Ben de bizzat Notre - Dame (Indiana) Üniversitesi «Committee on International Relations» çalışmalarına dört ay müddetle katıldım. Bu komite, profesör Waldemar Gurian (5) sayesinde adı geçen üniversitenin en değerli kurumlarından biri haline gelmiştir. İngiltere'de de, diğerleri yanında London School of Economics'de milletlerarası münâsebetler kürsüleri kurulmuştur. Fransa'da birkaç seneden beri, Paris siyasî İlimler Enstitüsünün (Institut d'Etudes Politiques de Paris) ayrı bir milletlerarası münasebetler bölümü vardır (6) Almanya bu alanda daha geridir, fakat orada da bazı gelişmeler olduğuna dair emareler vardır. (7)

Şu halde, milletlerarası münâsebetler tetkikini ayrı bir disiplin olarak ele almak hususunda çok geniş bir cereyan vardır. Bu, ayrı bir inceleme konusu olabilecek özel bir takım olayların bulunduğu hususunda araştırmacıların gittikçe daha açık bir fikre sahip olmalarıyla izah edilebilir. Bu olayları kavramak gayet kolaydır. Siyasal, ekonomik, sosyal, demografik, kültürel, psikolojik bakımdan bir devletin diğer bir devletle,

-
4. Bak., aynı üniversitenin programı «The Brookings Institution Program of International Studies» **World Politics**, Ocak 1950 ss. 295 - 303
 5. «On the Study of International Relations», **Rev. of Politics**, Temmuz 1946.
 6. Bk. U. N. E. S. C. O. tarafından yayınlanan külliyata : **La Science politique contemporaine**, Paris, 1950 hususiyle Renouvin'in makalesi, «La contribution de la France à l'étude des relations internationales» ss. 578 - 592. Yalnız araştırmayla yetinerek benim burada ele almadığım öğretim konusunda l'Institut d'Etudes politiques de Paris direktörü Chapsal'ın Winsdor kongresi münâsebetiyle Aralık 1950 tarihinde «Note sur l'enseignement des relations internationales en France» başlıklı ekspozesi; bu metin İngilizceye çevrilerek, kongre sonunda kongre çalışmaları hakkında yayınlanan **The University Teaching of International Relations** adlı eserde de (Oxford - Paris, 1951, ss. 84 - 94) çıkmıştır.
 7. Bk.: Ernst Wilhelm Meyer'in önemli makalesi «Politische Wissenschaft und Aussen politik» **Aussenpolitik**, Şubat 1952 ss. 73 - 80: muhtar bir milletlerarası tetkikin mevcudiyetinin kabulü hususunda bir müdafaname.

yahut birçok devletin birbirleriyle olan münâsebetlerini, hattâ daha da genişleterek, karşılıklı millî sınırlar içindeki grupların birbirleriyle olan münâsebetlerini ilgilendiren her şey bu olayların içine girer. Devletlerin birbirleriyle münasebetleri bahis konusu ise, buna «dış politika» adı verilir. Gruplar arasındaki münâsebetler söz konusu ise, buna da «milletlerarası hayat» denebilir. Bu olayların topu, «milletlerarası münasebetler» i meydana getirir.

«Milletlerarası münâsebetleri» meydana getiren olayların topunu birden incelemek, *a priori* olarak mümkündür. Böyle bir incelemenin değeri hakkında tek kıstas, takdir edilebilen sonuçlar elde edilmesidir. Bu meseleyi daha ilerde de ele alacağız. İlk önce, böyle bir tetkikin son zamanlara kadar karıştırıldığı daha eski disiplinlerden zarurî olarak ayrıldığını iyice anlamak gerekir: 1 - devletler hukuku olması gerekenin nazariyesini yapar, milletlerarası münâsebetler tetkiki ise olanı inceler, 2 - Diplomatik tarihin konusu, geçmiş olayları incelemek ve gelişmelerini izah etmek olduğu halde milletlerarası münâsebetler tetkiki aktüel olaylarla uğraşır, 3 - iktisat, milletlerarası münâsebetlerin ancak bir kısmını ele alır. Milletlerarası münâsebetler tetkikinin, siyasi ilimlerin bir parçası mı yoksa başlıbaşına bir disiplin mi olduğu sorusu, bana sırf akademik olarak görünüyor. Soruya verilecek cevap, siyasî ilimlerin tanımlamasına bağlıdır.

«Milletlerarası münâsebetleri» teşkil eden özel bir takım olayların varlığı kabul edildiğine göre, bu makalenin konusu, bu olayların nelerden ibaret olduğunu incelemek ve bu inceleme için uygun olan metodu göstermek olacaktır. Tabii ki milletlerarası münâsebetler konusunda daha önce yapılmış birçok çalışma mevcuttur ve ben *a priori* bir muhakeme ile mutlak metod kaideleri koymak istemiyorum. Ben daha çok geçmiş tecrübelerle dayanarak bir sentez çalışması yapmak niyetindeyim. Böyle bir çalışmanın yetersizliğini ve geçiciliğini gizliyorum değilim. Fakat hali hazır durumu göstermek ve bir bilânçosunu yapmak ta verimli münâkaşalara başlamak için şüphesiz ki faydasız değildir. Bu izahatımda, bu alanda Fransa'da tesadüf edilen manzara hakkında da bazı görüşler ilâve edeceğim.

Önce milletlerarası münâsebetler tetkikinin ne olması gerektiği konusunda genel bir görüşe sahip olmağa çalışalım. Şu şekildeki bir ilk gözlem kendisini bize kabul ettirir: Milletlerarası münâsebetler tetkiki, ne sözün gerçek anlamıyla bir «san'at» tır, ne de bir «soyut bilim (science pure)». Onu bir san'at olarak görmek, milletlerarası münâsebetlerin ancak ruh inceliğiyle, sezgiyle, bir nevi kabiliyetle anlaşılacağı kabul etmek olur. Bu çeşit Allah vergisinden kimisi nasibini almış, kimisi de almamış olan iyi ya da kötü diplomatlar şüphesiz yok de-

ğildir. Ama bu gözlemin önemini büyültmemek ve kabiliyetin meseleleri iyice kavramak için yeteceğine inanmamak gerekir (8) Ancak arkasında onun dosyalarını bilen bir Philippe Bertelot olduğu içindir ki, Aristide Briand, kendisinin dikkate değer sezgisine ve insanları tanıma içgüdüsüne güvenebiliyordu. (9) Esasen, diplomatik tatbikatçının, milletlerarası münâsebetler tetkiki ise yalnız araştırmacının işidir. Diplomat, milletlerarası münasebetler tetkikini sadece bir tatbikî ilim olarak kullanır. Burada, bir labaratuvar araştırmacısı ile bir mühendis arasındaki farkın aynisine rastlanmaktadır. Milletlerarası münâsebetleri teşkil eden sayısız olaylar ve tepkiler yığını anlıyabilmek için sezginin yeteceğini söylemek, gülünç olur.

Fakat milletlerarası münâsebetler tetkikini bir «soyut bilim» olarak görmek te aksi manada bir mübalâğa olur. (10) Bir bilimin özelliği, onun kanunlara ulaşması, yani önceden tahminlerde bulunabilmesidir. Halbuki, karmakarışık dış olaylara iyi bir düzen verildiği takdirde tahminlerde bulunmaya yarıyacak kanunlara ulaşılacağını ve ona göre kesinlikle hareket edileceğini söylemeye imkân yoktur. Bu, şüphesiz ki «sosyal bilimler» adı altında toplanılan bir sıra bilginin müşterek özelliğidir. İnsan zekâsının ortaya çıkışından bu yana, herşey, sanki gayrimuayyenlik (indétermination) işin içine girmiş gibi cereyan ediyor. İster teker teker, isterse toptan ele alınsın, insan zekâsının sert kanunlara tabi olduğunu kabul etmek, bugüne kadar sosyal bilimlerin en gelişmiş olanı sayılan iktisat ve tarihte bile doğrulanamamış bulunan bir postülâya dayanmak olur. Bu yüzden, milletlerarası münâsebetler tetkikiyle, geleceği emin olarak görme imkân verecek kesin kanunların keşfedilmesini hedef tutmak, bu disiplini yanlış gayelere yöneltmek ve araştırmacıları da hayal kırıcı sonuçlar için muazzam gayretler sarfetmeye mahkûm etmek olur. 11.

Bu, «soyut bilim» değil de «sosyal bilim» olan milletlerarası münâsebetler tetkikinin sırf tasvirî olması, hiç bir sonuç çıkarılmak istenmiyen büyük bir malzeme yığını meydana getirmesi gerektiğini söylemek midir? Elbette ki hayır. Böyle bir incelemeden, benim «temel veriler (données fondamentales)» adını vereceğim şeylerin çıkarılabileceği meydandadır. Ama bunlar kanun değildir, şu manadaki, bir devletin yahut belli bir devletler grubunun «dış politikası» nı yahut bir veya birçok fert topluluklarının «milletlerarası hayatı» nı zarurî olarak tâyin etmez-

8. Bk.: E. W. Meyer, *op. cit.*, *Aussenpolitik*, Şubat 1952, ss. 77 - 78.

9. Bk.: bu konuda Breal'in eseri, *Philippe Berthelot*, s. 206

10. Bk.: George Peter Murdock'un ilgi çekici fikirleri, «The Conceptual Basis of Area Research», *World Politics*, Temmuz 1950, ss. 571 - 578.

11. Bu noktada ben H. Guetzkow'un fikirlerine iştirak etmiyorum. «Long Range Research in International Relations», *American Perspective*, IV, 4, Fall 1950, ss. 421 - 440.

ler, fakat bu dış politikanın yahut bu milletlerarası hayatın muhtemelen nasıl bir yön alacağını gösterirler. Bu «temel veriler», kimisi tabii coğrafya gibi değişmez olan, kimisi de sosyal teşkilât gibi süreli olan pek kompleks faktörlerle izah edilebilir. Milletlerarası münâsebetler tetkikinin amacı, herşeyden önce, pek karışık olaylar yığını içinden «temel veriler» in neler olduğunu keşfetmek ve etkileri pek büyük olabilen fakat çabuk geçen «geçici veriler (données accidentales)» i ortaya çıkarmak olmalıdır. Ptolémée zamanında Roma ile Mısır arasındaki münâsebetler, ne ölçüde derin ve devamlı olan coğrafi, iktisadi, politik, sosyal âmillerle veya Kleopatra'nın burnu ile izah edilebilir?

Milletlerarası münâsebetler incelemesinin konusu, temel ve süreli verilerle ârizî ve geçici verileri ayırdetmek olmalıdır. Meselâ, Fransız dış politikasında kıt'a yayılma siyaseti veya güvenlik siyasetiyle ticarî asıllı sömürge politikası arasında yüzyıllardan beri bir çatışma olduğu göze çarpar. İşte XIV. Louis ile Colbert arasındaki çatışma, işte Prusya ile savaş yüzünden Fransa'nın Çin Hindistanını ve Kanada'yı kaybettiği Yedi Sene Savaşları, işte 1815 andlaşmalarının acısını halka unutturmak için Cezayir'in fethi, işte «la ligue bleue des Vosges» politikası ve işte Almanya ile yakınlaşmaya mani olan Revanche politikası. Bugün de aynı ikiliğin mevcut olduğu ve Fransa'nın NATO'ya vereceği asker miktarının Hindiçini harbiyle (*) sınırlandırıldığı açıkça görülmektedir. Bu çatışma, Fransız politikasının temel ve süreli bir verisi değil midir?

İngiltere'de ise aksine olarak, hem İşçiler hem de Muhafazakârlar, Commonwealth meselelerini Avrupa meselelerinden üstün tutmak ve Commonwealth ile münâsebetlerinde serbest kalmak için Avrupa'ya kendi egemenliğinden fedakârlıkta bulunmayı reddetmek konusunda sarsılmaz bir temayüle sahiptirler. Emperyalizmin «muhteşem tecerrüt» (splendide isolement) ile atbaşı beraber yürüdüğü Victoria devrinde ve Hanover'in savunulması, denizaşırı sömürgelerin savunulmasına nazaran son derece önemsiz telâkki edildiği Yedi Sene Savaşları sırasında aynı şey görülmüyor muydu? Bunlar basit birkaç emsaldır. Rusya, Birleşik Amerika, Almanya... hakkında da misalleri arttırmak mümkündür. Dış politika alanından milletlerarası hayat alanına geçerek, İtalyanların dışarıya göç etmeleri ve Amerika'ya veya Avustralya'ya doğru göçler konusunda da temel veriler bulunabilir. Kolayca elde edilebilen verile-

*. Bu yazının kaleme alınmasından sonra Hindiçini Savaşı sona ermiştir. Fakat Hindiçini konusunda söylenen şeylerin aynini bugün Cezayir Savaşı konusunda söylemek mümkündür. Gerçekten yarım milyona yakın Fransız askerini Cezayirde bağliyan bu savaş, Fransa'nın NATO emrine verebileceği ve verdiği asker miktarını oldukça azaltmaktadır. (Çeviren).

rin yanısıra, aynı derecede önemli ve ancak milletlerarası olayların inceden inceye analiz edilmesiyle keşfedilebilecek daha birçok verilerin bulunduğu şüphesizdir. Amerikan dış politikasının temel verileri konusunda Charles A. Beard (12) veya Hans Morgenthau'nunki (13) gibi çalışmalar, aralarındaki tezatlarla rağmen, ideal bir dünya görüşünün etkisi altında kalmaksızın bilimsel sonuçlara ulaşmak için vakıaların analizi konusunda iyi örneklerdir. Bu yazarların çalışmaları, normatif olmaya başladıkları, yani Amerikan dış politikasının *ne olması gerektiğini* izaha çalışmaya koyuldukları noktadan itibaren tartışılabilir. (14) Ulaştıkları bilimsel sonuçlar, Beard tarafından kesin bir şekilde tarif ve tasvir edilen Amerika Birleşik Devletlerindeki inzivacı cereyanın kuvveti, 15. Morgenthau tarafından işaret edilen nüfuz alanına doğru temayül, birbirleriyle bağdaşmaz şeyler değil ve daha ziyade farklı safhalardır. Amerikan dış politikasının «içe - dönüş» (introversion) ve «dışa - dönüş» (exroverston) devrelerini ayırdeden Klingberg'in analizi, Beard ile Morgenthau'nun sonuçlarını bağdaştırabilir. (16) Milletlerarası münâsebetler incelemesi henüz pek ilkel olduğu ve temel çalışmaların yetersiz bulunduğu için, bu çeşitli çalışmalar oldukça tartışılabilir, fakat bu çalışmalar, araştırmalarda deneysel (empirique) safhanın yerini, bilimsel safhanın aldığı açıkça göstermektedirler ve Amerikan dış politikasının bazı temel verilerinin keşfinde bu araştırmaların hizmeti küçümsenemez.

Temel verilerle geçici veriler ortaya çıkarmak, yalnız *mevcut durumların (situations)* incelenmesiyle yetinilmediğini, fakat *hareketlerle (mouvements)* de uğraşıldığını farzettirir. Daha önce de söylediğim gibi, milletlerarası münâsebetler incelemesi, şüphesiz aktüel olayların in-

12. Meselâ *American Foreign Policy in Making*.

13. *In Defense of National Interest*, Chicago, 1951.

14. Bu konuda Beard sık sık tenkit edilmiştir, fakat onun metodu, bir öncünün metodudur; bk. bu konuda W. Fox söyledikleri (op. cit., s. 77) : «He was writing as early as 1930 : I want to know what the devil it really is. That Beard got what many would to day consider the Wrong answers is less important than he asked the right question. «Morgenthau'ya gelince, yeni bir yazıda kendisine, bazan bilimsel davranışı bırakarak normatif bir tutum yoluna saptığı için kendisine sitem edilmiştir : Robert W. Tucker, «Professor Morgenthau 's Theory of Political Realism», *American Political Science Review*, Mart 1952, ss. 214 - 224.

15. Mahiyeti farklı, fakat aslı aynı olan «néo - isolationnisme» (yeni inziva siyaseti) konusunda Morgenthau'nun söylediklerine de bk. *In Defense of National Interest*, ss. 128 - 138

16. «The Historical Alternation of Moods in American Foreign Policy», *World Politics*, Ocak, 1952 ss. 239 - 273.

celemesidir. Fakat geçirmiş olduğu gelişmelerden sun'î bir şekilde ayırd edilerek aktüel meselenin incelenmesi mümkün değildir (*). Meselâ, Fransa'da bir komünist topluluğun bulunması, millet içindeki nispi önemine göre, belli bir tarihte Fransa'nın dış politikasına tesir eder. Fakat bu nispi önem, (meselâ oy verenlerin % 25 i), görünür bir şekilde artmakta ya da azalmakta olunca durum bambaşkadır. Artmakta veya azalmakta olduğunu bilmek için ise, bu komünist topluluğun tarihini incelemek, böylelikle de hareket içindeki aktüel olayı - o andaki bu topluluğun tesirini - ortaya koymak gerekir. Tarihi nekadar iyi belirtilirse, aktüel olay hakkında edinilecek fikir de okadar değer kazanır. Diğer taraftan, bir etkinin şiddetinin artmakta veya azalmakta olması hâdisesi, bu azalma veya artmanın ihtiyatsızca daimî imiş gibi telâkki edilmesine (extrapolation) meydan vermemelidir. Artmanın ve azalmanın, düzenli veya düzensiz safhaları olabilir. Böyle bir extrapolation yoluyla 1930 yıllarında ki olaylara bakarak Amerikan demograflarının, 1950 yıllarında Amerikan nüfusu artışının duraklıyacağı sonucunu çıkardıkları malûmdur. Halbuki, mevcut durumda bir değişme meydana geldi ve bilindiği gibi, Amerikanın nüfusu daha hızla artmağa başladı. Buna benzer bir olaya Fransa'da da şahit olunmaktadır.

Şu halde, milletlerarası münâsebetler incelemesi ancak geniş ölçüde tarihe baş vurmakla muteber sonuçlar verebilir. Bir memleketteki içtimaî toplulukların bünyesinin, o memleketin dış politikası üzerine etkisi, yalnız aktüel durumların derin bir sosyolojik incelemesini değil, fakat aynı zamanda göz önünde tutulan çeşitli sosyal gurupların gelişmesini gösterecek olan içtimaî tarihin incelenmesini de gerektirir. Gene aynı şekilde, milletlerarası iktisadî münâsebetlerin anlaşılması, yalnız aktüel olayların iktisadî tahlilini değil, fakat aktüel olayın hangi hareket içine girdiğini gösterecek olan iktisat tarihinin incelenmesini de gerektirir. Misaller daha da arttırılabilir. Bütün bu misaller şunu gösterir ki, olaylar içinde devamlıları ve büsbütün yenileri göstermek için değilse eğer, tarih görüşü her hal ve kârda elzemdir, Milletlerarası hayatın başlıca şekli olan milletlerarasındaki muvasalada, sessiz sinemanın, sesli sinemanın, radyonun ve televizyonun ortaya çıkışı, yeni olaylardır ve yeni «veriler» getirmişlerdir. Bu verilerin bir kısmı geçici, bir kısmı da temellidir ki, ayırd edilmeleri gerekir.

*. siyasal Bilgiler Fakültesinde yeni ihdas edilen ve son sınıf «Diplomasi ve Dış Münâsebetler» şubesinde Doç. Dr. Fahir H. Armaoğlu tarafından okutulan «Milletlerarası Aktüel Meseleler» dersinin 1957/58 ders yılı programında konu olarak Orta - Doğu bölgesinin alınmış olduğunu ve bu bölgenin aktüel meselelerini izah edebilmek için Birinci Dünya Harbinden bugüne kadar olan durumunun da anlatılmış olduğunu, burada misal olarak belirtmek yerinde olur. (Çeviren).

II

Şimdi artık, milletlerarası münâsebetler incelemesinin ne olduğu konusunda genel bir görüşe sahibiz : milletlerarası olayları, onları yöneten geçici ve temelli verilerin keşfedilmesi için, bilimsel bir şekilde incelenmesi. İncelenmenin *konusunu* teşkil eden bu milletlerarası olaylar nelerdir ? Genel bir tanımlama yapılarak, bir olayın, millî sınırın her iki tarafındaki herhangi bir münâsebeti içine aldığı andan itibaren milletlerarası bir olay olduğu söylenebilir. Fakat faydalı olabilmek için bu tanımlama haddinden fazla geneldir. Milletlerarası olaylar konusunda mümkün olduğu kadar tam bir fikir edinmek iddiasında bulunabilmek ve onları yöneten verileri ortaya çıkarabilmek için, meselelerin deneysel şekilde bir listesini yapmak, daha ilgi çekici görünüyor. Milletlerarası münâsebetler, önce devletlerarasındaki Siyasal münâsebetler, sonra da bir sınırın her iki tarafında yaşayan topluluklar veya kişiler arasındaki münâsebetlerdir. Ben, incelenmesi daha kolay olan birinci veçhe dış politika, üzerinde duracağım. (17)

1. Dış Politikayı Kim Meydana Getirir ?

Mesele, her devlet için incelemenmeğe değer. Gerçekten, devrelere göre şartlar, birbirinden çok farklı ve değişkendir. Bismarck Almanyasında bu gayet açıktır; imparatorun açıkça arzusuna rağmen, Rusya'ya müteveccih olan 1879 Avusturya - Almanya ittifakının imzalanmasının da isabet ettiği gibi, bütün önemli kararları alan Şansölye idi ve I. Wilhelm'in tesiri ikinci derecede kalıyordu. II. Wilhelm Almanyasında, bazı devirlerde, kararların İmparator tarafından mı, Şansölye tarafından mı, yoksa Dışişleri Bakanı yahut «müşavir» (éminence grise) baron de Holstein tarafından mı alındığı ilk bakışta anlaşılammaktadır. Fransa'da, Dışişleri Bakanı ile Başbakanın rolleri, kesin olarak belirtilmemiştir ve 1905 de Delcassé ile Rouvier arasındaki yahut 1911 de de Selves ile Caillaux arasındaki anlaşmazlıkların da gösterdiği gibi, bazan çatışmalar da olmuştur. Genel olarak, Bakanlar Kurulu bu gibi anlaşmazlıklara hakemlik eder ve yüce kararları alır. Birleşik Amerika'da Dışişleri bakanı, daima başbakana sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu basit misaller, me-

17. Bu konuda faydalanılacak pek değerli bir eser vardır : Kurt London, *How Foreign Policy is Made?* New York (Van Nostrand Political Science Series) 1949, 8, x - 227 sayfa. Burada, bana daha mantıkî görünen bir plân takibetmekle beraber, sık sık bu esere atıfta bulunacağım. Diğer taraftan A. Schwarzenberger'in güzel kitabı, *Power Politics* (2. baskı 1951) in birinci bölümüne, «Elements of power politics», ss. 25 - 260 atıf yapıyorum.

2. Dış Politikayı Meydana Getirenlerin Karşılaştıkları Etkiler Nelerdir? (18)

selenin küçümsenecek bir mesele olmadığını ve iyi bir şekilde incelenmesi gerektiğini gösterir.

Burada, son derece karışık ve pek az bilinen bir meseleye parmak basılmış oluyor. Her hareket adamı gibi, dış politikayı meydana getiren kimsenin de, mensup olduğu toplumsal çevrenin ve kendi öğreniminin son derece etkisi altında olduğu su götürmez bir gerçektir. Fakat o, doğrudan doğruya baskılarla da karşılaşır. Onun akıl hocaları (müşavirleri - danışmanları) vardır. Kendilerine olan güven derecesine göre, bunların etkilerinin ne olduğu tam olarak belirtilmelidir. Meselâ Harry Hopkins, Roosevelt karşısında amiral Leahy'nin büyük etkisi altında bulunuyordu. Her mesele konusunda çalışan ve kendi fikirlerini kabul ettirmeye uğraşan ekipler vardır. Tıpkı, general Spears ile İngilterenin Orta - Doğu ekibi 1945 yılında şiddetli Fransız aleyhtarı olduğu halde, bir kaç ay sonra amiral Louis Mountbatten başkanlığındaki Güney - Doğu Asya ekibi hararetle Fransanın Hindicini politikasını desteklemesi gibi.

Ekipler ve bürolardan başka, kamu oyunun ve ona bağlı olarak ta iç politikanın çok karışık ve kavranması güç etkileri vardır. Elbette ki bu etkiler rejime bağlıdır. Eğer totaliter bir rejim varsa, kamu oyunun baskısına aldırış edilmeyebilir yahut ta kuvvetli araçlarla kamu oyuna istenilen şekil verilebilir. Eğer demokratik bir rejim varsa, kamu oyunu hesaba katmak gerekir. Fakat kamu oyu, çeşitli toplulukların çoğu zaman birbirine zıt davranışlarının bazan anlaşılması güç bir muhassalasıdır. Gazeteler onu ne ölçüde aksettirir? Kamu oyunu başka yöne çevirmek, yahut ta kamu oyu hakkında baştakilere yanlış bir fikir vermek amacıyla, gazetelerin çoğu zaman malî gruplar ya da yabancı devletler tarafından beslendiğini ise herkes bilir. Bununla beraber, ara sıra kamu oyunun kendi görüşünü kabul ettirdiği de olur: meselâ İngiltere'de Aralık 1935 te, «Laval - Hoare Plânı» denen Habeşistan'ın parçalanması plânının açıklanmasına kızan kamu oyu, Foreign Office başkanı (Dışişleri Bakanı) Sir Samuel Hoare'ı çekilmeye zorlamıştır. Kamu oyunun etkisi, 1933 - 1941 devresi için, Birleşik Amerika'da şüphesiz en iyi bir şekilde incelenmiştir. Charles Beard'ın eserleri kamu oyunun nasıl Roosevelt'i önce bir inziva politikası gütmeye zorladığını gösteriyor. Langer ve Gleason'un yeni eseri *The Challenge to Isolation* (19) 1937 - 1940 yıllarında Roosevelt'in nasıl Amerikan kamu oyunu, kimi onun etkisi altında kalarak kimi de ondan kurtularak hesaba kattığını gösterir.

18. Bu konuda, Ranouvin, ilerki araştırmalar için hazırlık çalışması hizmetini görececek olan bir eser hazırlanmaktadır.

19. New York, Harper, 1952, XVIII - 794 s.

Herhalde Parlâmentoların ve Meclislerin etkisi büyüktür; fakat bu etkiyi tahlil etmek her zaman kolay değildir ve her memleket için derin araştırmaları gerektirir.

Açık veya gizli diğer baskılar da işe karışır: menfaat toplulukları, patron sendikaları ve tröstler, işçi sendikaları, vatanseverler cemiyetleri, kiliseler, fikir cemiyetleri. Bu karmakarışık etkileri meydana çıkarmak, ancak bu çeşitli grupların tutumlarını ve aldıkları kararları vesikalarla karşılaştırmakla mümkündür. Ayrıca, bakan ile toplulukların temsilcileri arasında doğrudan doğruya temas olup olmadığını da bilmek gerekir. Sorumlu kimsenin az veya çok etki altında kalabilen yaratılışını da bilmek gerekir. 1940 senesinde Mareşal Pétain'in sırasıyla, İngiltere ile gizli sıkı münâsebetler kurmaya taraftar olan Paul Baudouin'in ve işbirliği politikasına taraftar olan Pierre Laval'in tavsiyelerini takip ettiği görülmektedir. 24. Ekimde Montoire'da Hitler ile görüşme kararınının, Baudouin'in ciddi hastalığını yakından takip etmesi, meraklı bir olaydır.

Aynı şekilde, baştakilerin yalnız şahsî nazariyelerini değil, fakat aynı zamanda ispat ettikleri az veya çok realist fikirlerini de hesaba katmak gerekir. 1923 Kasımında Poincaré, Ruhr meselesine milletlerarası bir hal çaresi bulunmasını, iktisadî sebepler yüzünden, fakat aynı zamanda kuvvet politikası gütmektense Versailles andlaşmasının kurduğu «Tamirat Komisyonu» sistemine dökülmesini tercih eden onun hukukçu kanaatleri yüzünden razı olmuştur.

Siyasî, iktisadî ve içtima îrealite, öyle bir sınır çizer ki Devlet adamının teşebbüsleri bunun dışına çıkamaz.

3. Dış Politikayı Kim İcra Eder ?

Diğer bir çok alanlarda olduğu gibi, bu alanda da icra organlarının dikkatle incelenmesi gerekir, çünkü verilen emirler icra safhasına geçerken çoğu zaman değişikliklere, şekil bozukluklarına uğrar. Esas itibariyle icra organı Kordiplomatik (Corps diplomatique) tarafından teşkil edilir. İktisadî, kültürel münâsebetler için başka memurlar da hesaba katılabilir. Holanda gibi bazı memleketlerde, biri, bütün mesleğini Dışişleri Bakanlığında ifa eden memurlardan, diğeri ise daimî surette memleket dışında vazife gören diplomatlardan müteşekkil iki ayrı idare vardır. Birleşik Amerika'da da uygulanmış olan bu sistem, merkez idaresinin dış memleketleri bilmemesi, dışardaki diplomatların ise kendi memleketlerinin iç politikasını pek az hesaba katmaları yüzünden şiddetli tenkit konusu olmuştur. (20) Birçok memleketlerde, bu arada Fransa'da, hari-

20. Bak. 1948 yılında, Mrs. Vera Dean tarafından Paris Üniversitesi Siyasî İlimler Enstitüsünde verilen kurlar. Yazar, Hoover raporunun her iki çeşit memurların birleştirilmesini tavsiye ettiğini söylüyordu.

ciye memurları, münavebe suretiyle hem merkezde, hem de dışarda vazife alırlar. Ne olursa olsun, Kor diplomatığın sosyolojik bir tetkikine zaruret vardır : onun sosyal yapısı, şekli, ananeleri büyük rol oynarlar. Nazi Almanyası, şahsî politikaları çoğu zaman Führer'in politikası ile çatışan meslekten yetişme bir çok diplomatı yerinde bırakmış, atmamıştır. Bundan dolayı, Almanya'nın Moskova sefiri von Schulenburg, 1941 yılında memleketinin Sovyetler Birliği ile çatışmasını önlemek için insan üstü gayretler sarfetmiştir. (21) Fransa'da 1946 yılından beri, hariçye memurlarının Ecole nationale d'Administration tarafından seçilmesi, eski «büyük» ve «küçük müsabakalar» sisteminde, uzun vadeyle büyük değişiklikler meydana getirmekten hali kalmıyacaktır.

4. Sorumlu Makamların Haber Alma Araçları Nelerdir ?

Bu soru da sıkı bir şekilde tahlil edilmeğe değer. Geleneksel bir haber alma kaynağı olarak; diplomatların raporları vardır. Fakat modern devletlerde, baştakiler gittikçe daha fazla olarak istihbarat servisleri tarafından verilen haberleri hasaba katmaktadırlar. Bu servisler ise, bazan gerçekleri diplomatlardan daha iyi kavrarlar, fakat kontrolü güç olması ve «dramatize etme» temayülü gibi kusurları da vardır. Hiç şüphe yoktur ki, Hitler ve bilhassa eski bir gazeteci olan ve haber alma tekniğinin girdisini çıktısını bilen Mussolini, gizli haber alma servislerini aşırı, hattâ münhasır bir şekilde kullanmışlardır ve bu servislerin kanaatlerine dayanarak birçok kararlar vermişlerdir. Halbuki, diplomatik, askerî, polisiye vs. bütün haber alma kaynaklarının, diktatörlük hükümetleri bahis konusu olduğu zaman daha da artan büyük bir kusuru vardır : ajanlar çoğu zaman iktidarın hoşuna gidecek haberler vermeye çalışırlar ve hakikatleri tahrif etmek temayülündedirler. Gizli servislerin arşivlerine ulaşmak güçlüğü, bu nazik meseleyi çözmeye çalışmaya engel olmamalıdır.

5. Faaliyet İmkânları Nelerdir ?

Bu imkânlar, şüphesiz göz önünde tutulan memleketin gücüyle ilgilidirler. Fakat memleketin hakiki gücü nedir ? Bugün ilk bakışta çok büyük iki devletin varlığı ortaya çıkarılabilirse de, diğer devletlerin kuvvet derecelerini tâyin etmek güçtür. Schwarzenberger bu kavramın (22) iyi bir tahlilini yapmış ve büyük devletin mahiyetini tâyin eden şeyin, ne

21. Bak. Nazi - Soviet Relations külliyyatı. Ben bu, konuda, Mayıs 1952 tarihinde Maurice Baumont tarafından Société des Etudes Germaniques' de verilen bir konferansı da hesaba katıyorum.

22. «Towards the Climax», World Affairs, Ekim 1950, ss. 385 - 400

onun yüzölçümü, (23) ne de nüfusu olmadığını, fakat «kuvveti» (force) yani askerlerinin, uçaklarının veya gemilerinin sayısı, sanayi potansiyeli, manevi gücü ve manevi birliği olduğunu göstermiştir. Tabii ki, sanayi potansiyeli kavramı, yeteri kadar ham madde kaynağını, o da, zarurî olarak, oldukça geniş bir anavatan yahut sömürge toprağını içine alır. Diğer taraftan, memleket iktisadî bakımdan geniş muhtariyete sahip olmalı, yani modern harbin sebebiyet verdiği büyük zararları karşılayabilecek kadar zengin olmalıdır.

Nihayet, bir devletin faaliyet imkânlarının fizikî coğrafyanın bazı verileriyle sınırlı olduğunu da ilâve edelim (24); Rusya'nın muazzam genişliği ve ulaştırma uzaklıkları Sovyetlerin savunma imkânlarını artırıyor, buna mukabil saldırma imkânlarını da azaltıyor. Birleşik Amerika'nın kıyılarının uzunluğu, bu memleketi, büyük bir denizci memleket olmağa zorluyor. Misaller arttırılabilir.

6. Faaliyet Usulleri Nelerdir ?

Burada, her olay karşısında, devlet adamları ve diplomatlar, karar verenler ve kararları yerine getirenler tarafından kullanılan tekniği tahlil etmek gerekir. Bu teknikler, yahut usuller son derece çeşitlidir. Sayısız vesikalar, hatıralar, Devletler hukuku eserleri sayesinde, normal diplomatik müzâkere veya iki başbakan yahut iki bakan arasındaki görüşme, büyük milletlerarası teşekkülleri kullanma gibi eski ve geleneksel usulleri biliyoruz. Fakat bu şekli temaslar, bu temaslar sırasında kullanılan baskı vasıtalarının tetkikini unutturmamalıdır. Devletler hukuku adına yapılan ve günümüzde belirli veya belirsiz geliştiği hissedilen belli bir milletlerarası kamu oyu tarafından da az veya çok desteklenen manevî baskıyı da incelemek gerekir. Bu manevî baskıya, talep eden devlet tarafından doğrudan doğruya veya kendisine bağlı basın organları yoluyla dolayısıyla yapılan tehdit te ilâve veya ikame olunur. 1938 ve 1939 da Hitler böyle yapıyordu. Tehdidin varlığı, tehdide verilecek cevap tekniğini de incelemeyi gerektirir; *yatıştırma* (appeasement) veya «sertleşme» (durcissement), *durdurma* (containement) veya «karşı

23. *La Politique des Etats et leur géographie* (Paris, A. Colin) adlı eserinde J. Gottmann, toprakların birbirine bitişik olması (contiguïté) nin, yüzölçümünden daha önemli olduğunda ısrar ediyor.

24. Bk. Bu konuda Gottmann'ın yukarıda adı geçen eserine ve aynı yazarın «Geography and International Relations» adlı makalesine, *World Politics*, Ocak 1951, ss. 153 - 173.

25. Bak. Hans Speier, «International Political Communication. Elite vs. Mass», *World Politics*, Nisan 1952, s. 307.

hücum» (contre - offensive). Hoşa gitsin veya gitmesin, kabul etme gerekir ki, 1933 yılından beri devlet adamları bu usulleri son derece geliştirmişlerdir.

Tehditten başka, kuvvet yoluyla baskı da kullanılır ki, baskıya maruz kalan memleketin dayatmasına veya boyun eğmesine göre bu, harbi gerektirir veya gerektirmez.

Nihayet, diplomatik ve askerî yollardan başka, çeşitli memleketlerin bütçelerinde durmadan artan tahsisatların ayrıldığı ilmin yeni icatlarıyla yakından ilgili, nispeten yeni faaliyet metodları da vardır. Milletlerarası propagandanın bütün tekniği, bu çeşit yeni metodlardandır. Bu milletlerarası propaganda çok zaman diplomatlar tarafından yapılmaktadır ve diplomatlar buna pek taraftar değillerdir. Geleneklere ve tecrübelerle bağlılık yüzünden, diplomatlar, diğer başkentlerdeki meslekdaşlarıyla geleneksel muhabere yollarını tercih etmeğe ve halkla teması faydasız ve tehlikeli görmeğe temayül ederler. Diplomatların bu tercihi, yabancı meslekdaşlarıyla müzâkereye varır ve bundan da, yabancı devletlerin egemenliklerine müdahale eden usullere karşı iyice kökleşmiş bir anti-pati beslemeleri sonucu çıkar.

7. Dış Politikanın Sonuçları Nelerdir ?

Devletlerin dış politikaları, eğer siyasî bir inziva yahut iktisaden kendikendine yeterlikle özetlenmiyorsa, siyasî veya iktisadî her çeşit anlaşma, ittifak veya teminat anlaşmalarının imzalanması sonucunu verdiği aşikârdır. Fakat milletlerarası münâsebetleri anlamak için, bu şekli çerçeveyi tahlil etmek, belki bütün bu sistemlerin yaşayış şekillerini yakından incelemek kadar ilgi çekici değildir. Hal ve şartlara göre, bir dış politikanın elrettiği sonuçlar pek çeşitlidir. Kesin başarılar eldediği haller seyrek ve eğer görünüşte böyle bir başarı varsa bile, bir revanş tohumunu ve hattâ kazançlı tarafın yıkımını ihtiva edip etmediğini de düşünmiye yer vardır. Bu anlamda, Bismarck'ın 1866 daki politikası, 1871 deki politikasından daha yapıcıdır. Dış politikada Kesin başarıya karşılık, tam başarısızlık ta vardır ki, Mussolini'nin siyaseti buna güzel bir örnektir. Fakat bir dış politika, birçok hâdise içinde, görünüşte uyuşmaları güç olan karşılıklı iki istek arasında bir uyuşmaya varmağa niyet eder. Bazı özel haller müstesna, Avrupa'da ve diğer yerlerdeki bütün sınırlar, uzun uyuşmaların birer sonucudur denebilir. Sınırların incelenmesi, milletlerarası münâsebetlerin anlaşılması için en çok inkişaf etmiş incelemelerden biri olduğu meydandadır. Bu sınırlar, iki top-

rağı, iki iktisadî bütünü, J. Gottmann'ın (26) ifadesiyle iki «iconographie» yi, yani iki hayat görüşünü, iki öğretim, iki gelenek sistemini, iki kollektif sevkitabîi yi birbirinden ayırırlar. Bir denge sağlarlar ki, bunun da geçici veya daimî karakteri son derece öğreticidir. Fakat sınırlardan başka, daha bir çok denge şekilleri ve uyuşmalar da vardır. İki devlet arasındaki iktisadî münâsebetler, hemen hemen ekseriya bir sürü uyuşmanın sonucudur.

8. Dış Politikanın Amaçları Nelerdir ?

Nihayet, tasarlanan ideale göre değil de, incelenen olayların realitesine göre, dış politikanın amaçlarının neler olduğunu da araştırmak gerekir. Böyle bir tahlilin bizi, kaçınılmaz bir şekilde millî menfaate ve milletlerarası menfaatlere götüreceği şüphesizdir. Sayısız anlaşmaların (27) eseri olan bütün vatandaşların «umumî menfaati» ile «hükûmetlerin menfaatlerin» kombinezonunun bir muhassalası olduğu için, millî menfaat kavramı bile son derece karışıktır. Demokratik memleketlerde, bu iki çeşit menfaat ekseriya birbirine tetabuk eder. Totaliter memleketlerde ise, baştakiler çoğu zaman kendi menfaatlerini güderler ve milletlerini, umumî menfaatle nadiren uyuşan prestij politikasına, emperyalizm politikasına sürüklerler. Az gelişmiş memleketlerde ise, umumî menfaat bazan millî menfaatle katiyyen bağdaşmaz, çünkü umumî menfaat halka açlıktan kurtulma imkânlarını sağlamaya çalışır, bu ise bazan ancak iktisadî ve siyasî bakımdan bir dereceye kadar bağımsızlığı kaybetmekle gerçekleştirilebilir. Umumî bir ifade ile, millî menfaat herşeyden önce, «muhaza» ve «bütünlük» kelimelerine en geniş anlamı vererek, «millî bütünlüğün muhafazası» (28) nı ister. Muhafaza, yahut müdafaa, bazı hallerde ileriye yürüme anlamına gelebilir; meselâ, bugünkü Almanya'nın millî menfaati, pek tabîi ki, doğu ve batı kısımlarının birleştirilmesini gerektirir. Bütünlük ise, sadece en şayanı kabul millî ülkenin muhafazasını değil, fakat aynı zamanda, bahis konusu ülkenin vatandaşlarının bağlandığı bazı kültür şekillerinin serbestçe geliştirilmesini, hayat seviyesini muhafaza etme ve yükseltme imkânını vs. ihtiva eder.

26. Op. cit., passim, Bk. aynı zamanda Jacques Ancel'in ve Roger Dion'un **Manuel géographique de politique européenne** (1938) - **Les Frontières de la France** (1947)

27. Bk. Thomes I. Cook ile Malcolm Moos'un millî menfaat konusunda yaptıkları soyut tahliller, «Foreign Policy: The Realism of Idealism», **American Political Science Review**, Haziran 1952, ss. 343 - 356.

28. «American Friends Service Comitty» tarafından Clarens' de 1952 Ağustosunda tertiplenen ve benim de müşavir olarak katıldığım diplomatlar konferansının müzâkerelerinden çıkan sonuç budur.

Dış politika meselesinin inceleneceği zaman sorulacak olan başlıca soruların bir listesini çıkarmaya çalıştım. Fakat dış politika, milletlerarası münâsebetlerin ancak bir veçhesidir. Hükûmetler dışında cereyan eden ve toplulukların veya kişilerin eseri olan ve benim yukarda *milletlerarası hayat* dediğim, daha birçok münâsebetler vardır. Milletlerarası hayat konusunda, dış politika hakkında yaptığım tasnif çalışmasının aynı yapımağa teşebbüs edemiyorum.

Her çeşit göç hareketleri, mülteciler meselesi, milletlerarası turizm, bazan resmî teşebbüslerden tamamen ayrı olan kültür mübadeleleri, günümüzde devletin kontrolünden nadiren kurtulan özel ekonomi mübadeleleri, dinî misyonlar, hacca gitmeler, milletlerarası spor karşılaşmaları, bütün bunlar bizim inceleme konumuza girerler.

III

Yukarıki paragraflarda incelenen çeşitli meselelerin bizim araştırmamızın konusunu teşkil ettiği kabul edilirse, sarfedilecek gayretin büyüklüğü karşısında korkmamak ve gayretin henüz yeni yeni gayret sarfedilmeye başlandığını görmemek imkânsızdır. En gerekli olan, önce bir metod tespit etmektir. Bu metod, muhtemelen geçici bir metod olacak ve daha sonra geliştirilecektir. Fakat, daha önce yapılmış olanlar sayesinde, bu metodun belli başlı özelliklerini özetlemek mümkündür.

Milletlerarası münâsebetler incelemesi, çeşitli kişiler veya topluluklar tarafından, yahut ta aynı kişiler tarafından ele alınacak olan ve birbirleriyle ahenkleştirilmesi gereken birbirini takip eden üç ayrı plân altında yapılması gerekir, gibi gözüküyor: (1) *özel incelemeler* veya *monografiler* ki her memleket için yukarda pek genel bir şekilde ortaya konan meselelerin birine veyahut diğerine teferruatlı cevaplar vermiye çalışır; (2) *area studies* veya ele alınan bir bölgenin yahut bölgelerin dış politika veya milletlerarası hayat faktörlerinin bütün halinde incelenmesi; (3) *milletlerarası münâsebetlerin genel nazariyesi*.

Bu üç inceleme safhasını arka arkaya inceleyelim.

1. Monografiler :

Daha yukarda söylediğimden şüphesiz şu sonuç çıkar ki, sayısız tarih, coğrafya, hukuk, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, iktisat araştırmalarına milletlerarası münâsebetler konusunda gerçekten bilimsel bir bilgi edinmek için girişilmelidir. Bu, şimdiye kadar hiçbir şey yapılmamış olduğu anlamına gelmez. Bu meselelerin her biri hakkında, şu veya bu memleket için yapılmış ve ekseriya pek değerli incelemeler vardır.

Meselâ, dış politika üzerine iktisadî faktörlerin etkisi konusunda, Etienne Weill - Raynal'ın *Les Réparations allemandes et la France* adlı büyük eserinde birçok bilgi vardır. Nüfus hareketleri konusunda, Institut d'Etudes Démographiques (Demografik İncelemeler Enstitüsü) nün çalışmalarına veya «Royal Institute of International Relations» tarafından yayınlanan Victor Purcell'in *The Chinese in South East Asia* adlı eserine işaret etmeden nasıl geçilir? Bunlar şüphesiz, bir çok çalışma arasından rastgele alınmış misallerdir. Fakat eldeki bu dökümanların yanı sıra, keşfedilmesi gereken çok daha geniş bir alan mevcuttur. Bu keşif işi, çok çeşitli bilim kollarında uzman olan birçok bilim adamının ferden veya ekip halinde çalışmalarının eseri olmalıdır. Uzman olduklarında bu bilginlerin kendilerine has gayeler takip edecekleri şüphesiz; bununla beraber onların dikkatlerini, milletlerarası münâsebetler incelemesinin özel ihtiyaçları üzerine çekmek ve bu incelemeye faydalı çalışmalar yapmalarını teşvik etmek mümkündür ve bu yapılmalıdır. Her memlekette milletlerarası münâsebetler incelemesi merkezleri (Centres d'étude des relations internationales) ve dünya çapında da ilgili milletlerarası teşekküllerle beraber U. N. E. S. C. O. nun, bu monografileri arttırması ve koordine etmesi de önemlidir. Zira, hazırlık çalışmalarının bu safhasında, herşeyi kavrayabilecek «milletlerarası münâsebetler uzmanları» nın bulunması güçtür. Daha önce zikrettiğim makalesinde Frederik S. Dunn, araştırmacıların birçok gruplara ayrıldıklarını göstermektedir. Bunlardan bazıları siyasî tarihçi, milletlerarası iktisatçı, milletlerarası hukukçu, siyasî coğrafyacı formasyonuna sahiptir. Bazıları ise, sosyolojide, antropojide, psikolojide, psikoanalizde yetki sahibi kimselelerdir. Bir tek adamın, bütün bunları kendi şahsında birleştirmesi, gerçekten imkânsızdır. Yazar şunları da ilâve ediyor.:

«Her hal ve kârda, milletlerarası münâsebet'ler konusundaki araştırma, milletlerarası münâsebetler meseleleri hakkındaki bilgilerin, son zamanlarda son derece arttığını ve bugün artık bütün sosyal bilimlere içine aldığı hesaba katmalıdır. Dış politika uzmanından, bütün diğer sosyal bilim uzmanlarının yaptıkları çalışmaları bizzat yapması hakça istenemez, bununla beraber ona da, diğerlerinin verdikleri cevapları yorumlamak ve hakikî meseleleri ortaya koymak hususunda diğerlerine yardım etmek ödevi düşer.» (29)

2. Bölge İncelemeleri (area studies) (30)

29. *World Politics*, Ekim 1949, s. 90.

30. Bölge incelemeleri konusunda U. N. E. S. C. O. tarafından çıkarılan *Bulletin International des Sciences Sociales*'de yazdığım ve 1952 yılı sonunda çıkacak olan makaleme bakınız. Burada o makaleyi özetlemekle yetineceğim. O makalede ayrıca buraya almadığım bibliyografya notları da bulunmaktadır.

Tekrar Frederik S. Dunn'u zikredelim :
«Milletlerarası münâsebetler araştırması konusunda en büyük gelişme, gelecek yıllarda **bölge incelemelerinin** hızla yayılması olacaktır. Bu, geniş ölçüde, milletlerarası münâsebetler konusunda çeşitli millî kültürlerin önemli etkilerde bulunmuş olmaları vakıasının bir sonucudur. **Bölge incelemelerinin** esas amacı, cemiyetlerin veya coğrafi birliklerin bir bütün halinde anlaşılması için, çeşitli sosyal bilimlerin usullerinin birleştirilmesini gerçekleştirmektir.» (31)

Daha açık bir şekilde, bir *bölge incelemesi* (area study) şu şekilde tanımlanabilir: «Milletlerarası münâsebetlerdeki gerçek yerini (statik veçhesi) ve rolünü (dinamik veçhesi) anlamak ve izah edebilmek amacıyla, bir birlik meydana getiren bir bölgenin bilimsel incelemesi. Bu sonuç, ancak, muteber izahat temin edebilecek bütün disiplinlerin sistematik bir şekilde kullanılmasıyla elde edilebilir.»

Şu halde, *bölge incelemesi*, milletlerarası münâsebetler incelemesinde yeni bir safhadır ve denilebilir ki, bütün monografi çalışmalarının teşkil ettiği analiz çalışmasından sonra, bu ilk sentez çalışmasıdır. Şüphesiz ki, kısmî bir sentez, zira belli bir bölgeye inhisar etmektedir. Aynı zamanda şu iki sebepten dolayı geçici bir sentezdir: bir defa, günümüzde yapılan her bölge incelemesi, ancak bir sürü pek iptidai malzemeye, her tarafta kesin sonuçlara ulaşmak için yetersiz monografiye sahiptir; ikinci olarak ta, tanımlamasından da anlaşılacağı gibi, «bugünkü durum» (situation actuelle) daimî gelişme halindedir; şu halde zaman zaman çalışmayı yeniden ele almak ve aydınlatmak gerekir. Aynı şekilde, bölge incelemesi, sadece bir bölgenin manzarasını tasvir ve izah etmek amacıyla güden bir bölge coğrafyası incelemesi de değildir. Bölge incelemesi, tasvirî bir «klavuz» (guide) değildir. O, hem bilimsel hem de sistemattir. Bölge incelemesi, incelenen bölgenin milletlerarası münâsebatleri konusunda sonuçlar çıkarmaya çalışır

Bölge incelemelerine mahsus metod konusunda bir fikir edinmek için - ki daha önce yapılmış bu neviden çalışmalarla ortaya çıkmaktadır - aşağıdaki iki soruyu cevaplandırmak gerekir. Bir bölge, hangi halde sistematik bir incelemeye tabi tutulabilir? Seçilen bölgenin incelenmesi için, kullanılması gerekli olan disiplinler nasıl tâyin edilir?

Birinci soruya şu şekilde bir cevap vermek mümkündür ki, devletin bir parçası için bölge incelemesi yapılamaz. İnceleme konusu olabilecek

31. Op. cit., s. 91.

32. Bulletin International des Sciences Sociales'in yukarıda atıfta bulunduğu 1952 sonu sayısında tenkitli bir bibliyografya mevcuttur.

en küçük ünite, devlet veya, bir tabi ülke bahis konusu ise, bir siyasî birliği haiz ülkedir. Birleşik Amerika ve İsviçre gibi federal devletlerde, ancak bütünü için *bölge incelemesi* yapmak bahis konusudur. Bağımsız veya tabi bir ülke, milletlerarası münâsebetlerde kendisine bir rol oynamak imkânı verecek kadar belirli bir şahsiyet kazandığı andan itibaren ki, *bölge incelemesi* konusu olabılır. Bu şahsiyet kavramı, oldukça belirsiz ve muğlaktır ve bundan çıkacak güçlükleri sağduyu ile halletmek gerekir. Tabi bir ülke için, ahalisinden bazıları tabi oldukları makamlardan açıkça bağımsız bir şekilde, geniş anlamda milletlerarası münâsebetler konusunda bir rol oynamaya başladıkları andan itibaren şahsiyetin mevcut olduğu kabul edilebilir. Demek oluyor ki, Tunus hakkında bir *bölge incelemesi* düşünülebilir; aynı şeyi Djibuti hakkında yapmak güçtür. Sovyetler Birliğinin bütünü, Ukrayna veya Türkistan'dan daha tercihe şayandır. Esasen bu, «asgarî» sınırdır. Birçok devleti veya ülkeyi birleştirmek daha faydalı olabilir. Fransız Kuzey Afrikası, Orta - Doğu, Güney - Doğu Asya, Lâtin Amerika vs. gibi. Bu takdirde durum şudur; bir bölge incelemesi için birçok ülkeyi birleştirmek şu hallerde faydalıdır:

a) eğer bu birlik veya grup, birliği teşkil eden bütün ülkeler için müşkiyat, coğrafya vs. bakımından bir birlik meydana getiriyorsa; b) eğer birliğin ülkelerinden hiçbiri, uzun tarihi, parlak medeniyeti, nüfusunun sayısı vs. bakımından, zıt neticeleri müşterek hususiyete hâkim olacak şekilde bir şahsiyeti haiz değilse.

Hangi disiplinlere baş vurmalı şeklindeki ikinci soru da aynı derece ince müansları havi bir cevabı ihtiva eder. Milletlerarası münâsebetlerde, belli bir coğrafî alanın yerinin ve rolünün, tatminkâr bir izahını yapmak bahis konusudur. Her coğrafî alan, özel bir durum demektir. Esasında, milletlerarası münâsebetlerde uzman olan ve iyi bir tarih, coğrafya ve sosyoloji formasyonuna sahip bulunan eserin müdürü, çalıştırdığı yardımcılardan herbirine yol gösterir. Yoksa, her uzmanın bizatihî fevkalâde bir inceleme yapması, fakat bunun müşterek hedefe intibak edememesi riskiyle karşılaşmak ihtimali vardır. Şüphesiz ki, eser, bir coğrafya, bir tarih ve bir sosyoloji kısmını ihtiva edecektir. Bu üç disiplinden herbiri farklı hususlara hizmet edebilir: milletlerarası tarihten, iktisat, sosyoloji, müesseseler, fikir tarihinden ve demografî tarihinden faydalanılacaktır; coğrafya olarak, fizikî, iktisadî, beşerî coğrafyadan istifade edilecektir; sosyoloji olarak ta, topluluklar sosyolojisinden, siyasî sosyolojiden, psiko - sosyolojiden, sosyo - antropolojiden vs. faydalanılacaktır.» Fakat hale göre, diğer disiplinlere de baş vurmak gerekir: antropoloji, tarih - öncesi (péhistoire), dil bilgisi (linguistique), zooloji, botanik, anayasa hukuku, medeni hukuk, idare hukuku vs.... Bunların seçilmesi, nazik bir meseledir, fakat, eğer bu seçim işi iyi yapılırsa, istenilen ama-

ca ulaşmak için elde edilecek sonuçlar son derece ilgi çekici olabilir. Ulaşılmak istenen amaç ise, tekrar ediyorum, belli bir bölgenin, milletlerarası münâsebetlerdeki yerinin ve rolünün, bilimsel bir şekilde daha iyi bilinmesidir.

3. Milletlerarası Münâsebetlerin Genel Teorisi :

İlk bakışta, fiziğin, biolojinin veya sosyal bilimlerden herhangi birinin kesin bir genel teorisini yapmak mümkün olmadığı gibi, milletlerarası münâsebetlerin de kesin bir genel teorisini yapmak mümkün değildir. Bununla beraber, insan düşüncesinin her alandaki gelişmesi, olayların günden güne artan kalabalığını hesaba katacak ve ortaya çıkan bu olaylarla çalışma faraziyelerini birbirine karıştıracak müteakip teorilerin kurulmasını gerektirir. Faraziyeler, ya - faraziye yargısı, bilinmeden, ispat ve izah edilmeden önce bir çeşit bekleme olduğu için - faraziyelerin olaylara uyduğu anlaşılınca bırakılır, ya da olayların faraziyenin uydurma oluşunu ortaya çıkarmasıyla yıkılır. Bu durumda, gene yeni faraziyeleri gerektiren daha geniş bir teori düşünmek lâzımdır.

Bu gidiş, okadar insan düşüncesinden ayrılmaz bir şey gibi görünüyor ki, her çeşit bilgilere tatbik edilmesi mümkündür. Şu halde, milletlerarası münâsebetlerde, demografi, analiz çalışmasından ve belli bir coğrafya alanına inhisar eden sentez çalışmasından sonra, üçüncü bir uzantı (processus), bir veya birçok teoriden teşekkül eden daha geniş bir sentez birliği yer alır.

Esasında, sentez çalışması, ilk iki istitaleden daha kolay eldedilebilir. Çünkü, bir teori kurmak için, birkaç olay ve bolca faraziye kâfi gelir. Genel olarak «tarih felsefesi» denen şeyin son derece gelişmiş olması, bu şekilde izah edilebilir. Eski çağlardan beri, tarih felsefesi eserleri büyük bir kütüphane meydana getirmektedir. Bütün mesele, hangilerinin kabule şayan olduğunu, hangilerinin olmadığını ayırdetmektir. Kabule şayan veya muteber olanlar, yazıldıkları devirde, bütün bilinen şeyleri hesaba katmaya çalışmış ve sadece bilgisizlikle kum üzerine yazılmamış olan eserlerdir. Çoğu zaman çarçabuk «tarih felsefecisi» olunur, çünkü ince bir zekâ için bu, tarihten çok daha kolay ve çok daha az emek isteyen bir şeydir. Hakikatte, iyi bir tarih felsefecisinin daha önce iyi bir tarihçi olmaması hali nadirdir. Çoğu zaman bu çeşit çalışmaların yüksek değerden mahrum vasat eserler oluşu, daha önceden bilinen şeyleri bilmemekle kalmayıp, onları, genel bir teori çerçevesine sokmak için, bilmiyerek - sahtekârlık alâmeti - veya bilerek - fikir namussuzluğu alâmeti - tahrif etmekten ileri gelir.

Milletlerarası münâsebetler alanında da durum aynidir. Kabule şa-

yan veya muteber bir teori, ister bütün münâsebetlere şâmil genel bir teori, isterse önemli bir veçhesine inhisar eden mahdut bir teori olusun, bilinen belli başlı bütün olayları hesaba katan teoridir. Bu teori, daha önce de dediğim gibi, bilimsel ve objektif olarak kalmalı ve kendisinin doğruluğunu kaybettirecek normatif mülâhazalara girişmemelidir. Pek tabii ki, her araştırmacı, milletlerarası camianın uyması gereken ahlâk ideali konusunda şahsî fikirlere sahip olmak ve bunları ifade etmek hakkını haizdir, fakat bunları bizzat teorinin içine karıştırmamalıdır. Konu hakkındaki bilgilerimizin bugünkü durumunda, Machiavel'in, milletlerarası münâsebetler konusunda gerçekten bilimsel ilk teori olan *Prens*'i yazdığı zamandan daha kolaylıkla sentetik eserler yazmak mümkündür. Bu çeşit «genel incelemeler» (études globales), (33) yalnız faydalı değil, fakat aynı zamanda zarurîdir, çünkü bu incelemeler, doğruluğunun veya yanlışlığının yavaş yavaş farkına varılacak olan genel bir görüşe sahip olmak imkânını verirler.

Hiç şüphesiz ki, bu incelemelerin faydalı olması, hâdiselere uymalarıyla yakından ilgilidir. Eğer hâdiselerin çok üstünde kalıp onlara inmiyorlar ve postülâların sayısını tehlikeli bir şekilde arttırıyorlarsa, zekâyâ bir yük, fakat araştırma için pek az faydalı olmaları mümkündür. James Burnham'ın *L'Ere des organisateurs* adlı eserinin milletlerarası münâsebetler konusuna hasredilmiş son bölümü ile *Pour la Domination mondiale* adlı eseri böyledir. Raymond Aron'un, *Le Grand Schisme* ve *Les Guerres en chaîne* adlı eserleri vakıalara çok daha yakındır. Genel bir şekilde, sentez eserleri iki kategoriye ayrılabilir: milletlerarası münâsebetler meselelerini bütün halinde incelemeye çalışanlar: meselâ, Schwarzenberger'in *Power Politics* adlı eseri veya W. Friedman'ın *An Introduction to World Politics* adlı eseri, Sadece önemli bir meseleyi ele alanlar, meselâ milliyetçilik konusunda Hans Kohn'un eserleri, Schumpeter'in *Imperialism and Social Classes* adlı eseri (ilk baskısı 1919 tarihlidir), Hannah Arendt'in *The Origins of Totalitarianism* (1951) adlı eseri. Daha belirli konular hakkında da misal olarak şu eserleri zikrederim: Waldemar Gurian'ın pek yeni eseri, *Bolchevism: an Introduction to Soviet Communism*, William Fielding Ogburg' tarafından yayınlanan *Technology of International Relations* (1949) adlı kolleksiyon, ki hazırlanmasına W. T. R. Fox ve Quincy Wright gibi tanınmış kimseler katılmıştır veya J. Gottmann'ın *La Politique des Etats et leur géographie* (1952) adlı eseri.

33. Association Internationale des Sciences Politiques in Eylül 1951 de La Haye'de yapılan 2. kongresinin oturumlarından biri esnasında Maurice Duverger'nin kullandığı ifadeyi kullanarak.

Birçok bölge incelemeleri meydana getirmiş olan ve monografilerin hazırlanmasında dikkate değer analiz eserleri ortaya koyan Amerikan Bilim adamlarının, bu çeşit sentez işlerini Avrupalılara veya Avrupada yetişmiş meslekdaşlarına bırakmaları, oldukça tuhaftır. (34)

IV

Bu beni, pek tabii olarak, Fransa'da milletlerarası münâsebetler incelemesinin yeni ufuklarının neler olduğunu gözden geçirmeye sevkedir. (35) Bu disiplinin, Fransa'da, Birleşik Amerika'daki ve İngilteredeki kadar gelişme kaydetmediğini görmek, ilgi çekicidir. Bununla beraber, şartlar müsaittir. Devletler hukuku incelemesinde Fransa, birinci derecede bir yer tutar. Pierre Renouvin ve Maurice Baumont ile Fransız milletlerarası münâsebetler tarihi okulu, dünyaca tanınmıştır. Vidal de la Blanche, Demangeon ve Emmanuel de Martonne'dan sonraki Fransız coğrafya okulu dünyada birinci değilse bile en önde gelenlerden biridir.

Hakikatte, yukarıda verilen şemaya bağlı kalarak, birinci ve ikinci safhada yani monografiler ve genel entezler konusunda Fransız bilim adamlarının hizmetlerinin hiç te küçümsenemeyeceğini kabul edebiliriz. André Siegfried ve François Goguel ile beraber seçim sosyolojisi konusunda, André Siegfried ve Jean Gottmann ile siyasî coğrafya konusunda, Gabriel Le Bras ile din sosyolojisi konusunda ve Alfred Sauvy ve Louis Chevalier ile demografi ve demografi tarihi konusunda vs. daha şimdiden birçok malzeme toplanmıştır ve yapılmakta olan çalışmalar, çok daha fazla malzeme biriktirmeyi vadetmektedirler. Pek yeni olan milletlerarası münâsebetler tarihi, François Le Roy'un çalışmaları ve *Encyclo-*

34. Klaus Knorr, şöyle diyor : («Theoris of Imperialism», World Politocs, Nisan 1952, s. 402): «One reason for this striking difference lies no doubt in the traditional reluctance of Anglo - American Social Scientists to generalize about the causation of historical events. There is a good deal to be said both for this unwillingness to generalize readily and against the irrepressible enthusiasm with which European Savants construct their sweeping theories. Yet neither can it be denied that the European tradition has produced theories of outstanding and abiding value for understanding of social and political events».

35. Bak. *La Science politique contemporaine*'deki P. Renouvin'in daha önce zikredilen makalesi : «La Contribution de la France à l'étude des relations internationales».

pédie politique (36) veya *Année politique* (37) gibi kolleksiyonların yayınlanmasıyla günümüzde büyük gelişmeler kaydetmektedir. Fransız bilginleri tarafından yazılan çeşitli sentezlere daha önce işaret ettim.

Buna mukabil, Fransız bilginleri bölge incelemelerine (area studies) çok daha az ilgi göstermektedirler. A. Basset, L. Bercher, Brunschwig'in *Initiation à la Tunisie* adlı eseri, yahut da bir dereceye kadar, *Les Fodements de la politique extérieure des Etats - Unis* (38) adlı eseri ve diğer birkaç eser zikredilebilir. Fakat Fransız bilginleri tarafından, Fransa hakkında tek bir iyi bölge incelemesi yapılmamış olması ve Fransa'nın günümüzdeki dış politikasının bilimsel şekilde incelenmemiş olması, oldukça göze çarpar.

Tam oldukları iddiasında bulunmuyarak misal olarak verdiğim bu dağınık bilgilerden bariz bir sonuç çıkar: bilimsel olduğu şüphesiz olan ve Fransız diplomatları için faydası da aynı şekilde teslim edilen bir disiplin içinde Fransa'nın kendi yerini alabilmesi için, Fransız araştırmacılarının gayretlerine yeni bir hız verilmesi zarurîdir.

Böyle bir hamle yapmak, mevcut müesseselerin vazifesi olmalıdır. Esas mesele, mevcut müesseselere daha açık bir mesuliyet şuuru vermek iken, bir sürü malî güçlükler içinde yeni müesseseler kurmak, keyfî bir iş olur. Bu istikamete kararlı bir şekilde yönelebilecek belli başlı teşekkülleri ve müesseseleri sıralamakla yetinelim.

Bu teşekküllerin içinde en önemlisi, şüphesiz ki, La Fondation Nationale des Sciences Politiques'tir. Teşkilâtının elâstikiyeti, faaliyetlerinin çeşitliliği ve çeşitli ihtisaslara sahip mensuplarının miktarı ile bu teşekkül, milletlerarası münâsebetler araştırması alanında öncülük yapabilecek durumdadır. Şu halde, onun himayesi altında, araştırmacılar monografî çalışmalarına girişebilirler; bölge incelemeleri için gruplar teşkil edilebilir; ve bu teşekkül, sentez çalışmalarının yayınlanmasını teşvik edebilir. Institut d'Etudes Politiques de Paris'nin ve taşra vilâyetlerinin bazı siyasî tetkikler Enstitülerinin milletlerarası münâsebetlere ait çeşitli kurları, orijinal yayınlar için temel hizmeti vazifesini görebilir ve öğrencilerin araştırmalarına bir yön verebilirler. La Fondation Nationale des Sciences Politiques, bu çeşitli çalışmaları ahenkleştirip koordine edebilir ve ilmin eksikliklerini ve ihtiyaçlarını hesaba katan genel bir program

-
36. François Le Roy, Maurice Guernier ve Georges Rotvand'ın idaresinde, Edition de l'Union Française, 4 cildi çıkmıştır.
37. André Siegfried, Edouard Bonnefous, J. - B. Duroselle'in idaresinde, yıllık, (Presses Universitaires de France)
38. Cahier de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, No. 8.

içine sokabilir. Bütün bu işler, önce, imkânlara göre, deneysel bir şekilde yapılmalıdır. Esas olan, bir hamle yapılmasıdır.

Le Centre de Politique Etrangère de bu alandaki araştırmalar ve incelemeler için bir merkez olabilir ve onun *Politique Etrangère* adlı dergisi, fikirlerini yayma vasıtası hizmetini görebilir.

Daha fazla ihtisaslaşmış diğer Enstitüler de, bu araştırmalara daha şimdiden büyük hizmetlerde bulunmaktadırlar veya bulunabilirler. «Önce bir hususî devletler hukuku okulu» olan, fakat zengin yıllık programında, tam bu makaledeki anlamda milletlerarası münâsebetler hakkında birçok tedrisat bulunan, Enstitut des Hautes Etudes Internationales de la Faculté de Droit de Paris'yi de zikretelim. Paris Edebiyat Fakültesi'nin şimdilik kâğıt üzerinde mevcut olan, fakat belli bir şekil almamış bulunan Institut d'Histoire des Relations Internationales'in de canlandırma, şüphesiz ki mümkündür. Bu Enstitü, tarih araştırmaları konusunda, tahmin edilemeyecek kadar değerli malzemeler verebilir. Nihayet, Enstitut National d'Etudes Démographiques, Institut Scientifique de Recherches Economiques et Sociales, Institut des Sciences Sociales du Travail, Institut Français de Sociologie vs.... gibi mevcut çeşitli Enstitülerde de, burada ele aldığımız konular hakkında önemli araştırmalar yapılabilir.

Bütün bu saydığım teşekküller ve aynı zamanda diğerleri arasında, daha faal bir işbirliğinin gelişmesi, pek tabii ki, temenniye şayandır. Bu, bilhassa, bir şahsî temaslar meselesidir.

Bu görüşler, realist olmaktan uzak mıdır? Aşağıdaki sebeplerden dolayı olmadığını sanıyorum: Fransa'da, bu teşebbüsleri iyiye doğru götürebilecek adamlarımız yok değildir; bizim eksiğimiz, paradır. Halbuki, yapılacak her çalışma, büyük meblâğları gerektirmez. Mesele, bilhassa, daha çok araştırmacıya, milletlerarası münâsebetler incelemesi tarafına çekmektir. Bu iş için, genç tarih, coğrafya, felsefe, hukuk agrejeleri (agrégés) çevresinden, bir çoğu araştırma ve meseleler üzerinde derinleşme zevkine sahip olan siyasî incelemeler enstitüleri mezunları arasından adam çekmek mümkündür. Seçkin aydın tabakamıza müstesna derecede yüksek bir formasyon verip sonradan kendilerini, bilimden çok pedagoji isteyen ilk öğretim görevine mahkûm ettiğimiz için, yabancılar bize bazan sitem etmektedirler. (39) Meselenin gerçek hal çaresi

39. Bak. Peyre'nin faydalı müşahedeleri, «Le Rayonnement de la culture française», *Le Monde*, 13 Mayıs 1949, Saül K. Padover tarafından tekrar ele alınmıştır, «France in Defeat. Causes and Consequences» *World Politics*, Nisan, 1950, s. 336

olacak olan yüksek öğretimde daha fazla kişiye yer bulunmadığından, bu gibi kimseleri, kendilerinin meslekî çalışmalarını tamamlayacak olan bilimsel çalışmalarda kullanmak her zaman mümkündür; ders saatlerinin azami miktarı, çok şükür, nispeten az olduğundan bu iş, Fransa'da, diğer memleketlerdeki kadar ağır değildir. Bu gibi kimseleri araştırmalara iştirak ettirmek, kendilerine de bir ücret sağlayacaktır. Fransa'da tarihçilerin yüksek bir coğrafya formasyonuna, aksine olarak, coğrafyacıların da tarih formasyonuna sahip bulunmaları, bize milletlerarası münâsebetler tekniğini çabucak hazmedecek, yetişmiş araştırmaları, kolaylıkla sağlayacaktır.

Sovyet bloku dışında, dünyanın her tarafındaki enstitülerinin ve yabancı üniversitelerde staj görmüş profesörlerinin sayısı ile Fransa'nın, yabancı realitelerle yerinde temasta bulunmuş bol miktarda elemana sahip olduğunu da kaydedelim.

Sonuç olarak, belki bir müşahedeyi de ilâve etmek gerekir. Her zaman ortaya koyduğu sentezci karakteri, genel fikirlere karşı olan zevki ile Fransız kültürü, milletlerarası münâsebetler incelemesine, Anglo - Sakson memleketlerinde bulunmayan bir hareket tarzı verebilir. Fransa'nın bu yeni disipline yapacağı daha büyük bir hizmet, ona daha fazla vuzuh, daha fazla yapıcı fikir ve yeni bir hamle verebilir. Böyle bir tahminde bulunmak, bu alanda Anglo - Sakson yazarları tarafından şimdiye kadar yapılmış büyük ve şayanı dikkat gayreti küçümsemek demek değildir. Fakat, Fransa'nın yapacağı hizmetin orijinal olacağını kabul etsek, bile, Fransa gibi bir memleket, gittikçe zenginleşen bir disipline karşı yabancı kalamaz ve bizim kültürümüzün ve politikamızın menfaati de, sınırlar ötesindeki münâsebetleri anlamıya ve izah etmiye uğraşan kimselerin müşterek çalışmalarına daha fazla katılmayı gerektirir.